

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÖĞRETMENLİĞİN YASAL TEMELLERİ

Dr. Hasan CİCİOĞLU*

Kurtuluş Savaşı yıllarında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemlerinde, öğretmenler ve öğretmen sorunları ile ilgili oldukça tartışmalı geçen oturumlar yapılmıştır. Bu yıllarda öğretmenlerin bir kısmı askerlikten tecil edilmiş olmalarına rağmen kendi istekleri ile savaşa katılmış, bir kısmı da, savaş yıllarının en cefakar ve cilekes mesleği haline gelen öğretmenlikten ayrılmak zorunda kalmış, diğerleri ise eğitim ve öğretim hizmetlerini bütün güçlüklerle rağmen sürdürmüşlerdir.

T.B.M. Meclisi'nin açılışından 3 ay sonra, Ankara'da bilimsel ve mesleki alanlarda çalışacak bir "*Muallim ve Muallimeler Cemiyeti*" kurulmuştur¹. Cemiyetin kurulmasından bir yıl sonra toplanan "*Maarif Kongresi*"nde, öğretmen sorunlarına da değinilmiş ve köye öğretmen yetiştirmek amacıyla "*Köy Muallim Mektebi*" nin açılması teklif edilmiştir².

Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra, her alanda olduğu gibi kültür ve eğitimde de yeni baştan düzenleme çalışmalarına girişilmiştir.

Atatürk, 1 Mart 1923'de Büyük Millet Meclisi'nin dördüncü toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada, öğretmenliğinin önemini ve bu alanda yapılacak çalışmaları şöyle belirtir:

"...Efendiler, mekteplerde tedrisat vazifesinin şayanı itimat ellere teslimini, evlâd-ı memleketin o vazifeyi kendine hem bir meslek, hem bir mefkûre addedecek fâzıl ve muhterem muallimler tarafından yetiştirilmesini temin için

* Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü

1. Cicioğlu, H: Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi) Ankara 1983, s. 30.

2. Cicioğlu, H: a.g.e., s. 31.

muallimlik, sair serbest ve yüksek meslekler gibi tedricen terakkiye ve her halde temin-i refaha müsait bir meslek haline konulmalıdır. Dünyanın her tarafında muallimler, cemiyeti beşeriyenin en fedakâr ve muhterem unsurlarıdır³.

Atatürk'ün Büyük Millet Meclisi'nde ki bu konuşmasından bir yıl sonra, 439 sayılı, 13 Mart 1924 tarihli "*Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu*" kabul edilmiştir. Bu yasayla öğretmenlik, Devletin genel hizmetlerinden eğitim ve öğretimi yerine getirmekle görevli bir meslek haline getirilmiştir. Öğretmenlik, ilk, orta ve yüksek olmak üzere buldukları okullara göre üç kademeye ayrılmıştır. Ayrıca, öğretmen olabilme koşulları da 3.4.6.7. maddelerde belirtilmiştir. Buna göre, Öğretmen okullarını bitirenler, Bakanlığın uygun göreceği yerde stajyer öğretmen olarak atanmakta, bir yıl sonra stajyerliği kalkarak öğretmen ünvanını almaktadırlar⁴.

Öğretmen okullarının dışındaki okulları bitirenlerden öğretmen olmak isteyenler ise 6. maddede şöyle belirlenmiştir:

"Darülfünun ve yüksek ihtisas mektepleri mezunlarından orta tedrisat mekteplerinde kendi ihtisaslarına ait ders zümresinin talimini deruhte edebilmeleri için evveleminde dördüncü maddede beyan olduğu vechile bir mektepte la-akl bir sene staj görmeleri lazımdır. Bunların muallim ünvanını alabilmeleri için, staj gördükleri mektep meclis-i muallimini tarafından kabiliyet ve ehliyetlerinin tasdik edilmesine Türkçe, fenni terbiye ve felsefeden verecekleri imtihanlarda muvaffak olmalarına mütevakkıftır⁵.

Bu maddeye göre, öğretmen okulları dışındaki yüksek öğrenim kurumlarını bitirenlerden kendi branşlarında öğretmenlik yapmak isteyenler, Bakanlığın göstereceği bir okulda en az bir yıl staj yapmaları, bir yılın sonunda Öğretmenler Kurulu'nun onayı alındıktan sonra, Türkçe, fenni terbiye (pedagoji), ve felsefe derslerinden yapılacak sınavda başarılı olması gerektiği belirtilmektedir. Bu sınav, bugün uygulanmakta olan "Öğretmenlik Meslek Bilgisi Sertifikası" yerine geçmektedir. Ancak bu sınav, ilgili yasada bir yıl staj gördükten sonra yapılmaktadır. Günümüzde ise, kendi branşlarında öğretmen olmak isteyen fakültelerini son iki sınıfında okuyan öğrencileri

3. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, Ankara 1961, s. 299.

4. T.C.M.E.V. Yay: Millî Eğitimle İlgili Kanunlar, Ankara 1953, s. 147-150.

5. Faik, Reşid (Ünat): Maarif Düsturu, İstanbul 1927, s. 42-43.

ve mezunları bağı buldukları üniversitelerin Eğitim Fakültelerine müracaat ederek ilgili sertifika programını bitirmek zorundadırlar. 439 sayılı yasanın 6. maddesi, 10.6.1930 tarihli ve 1702 sayılı yasanın 4. maddesine uygun olmadığından, sözü edilen yasanın 44. maddesi gereğince 1 Eylül 1930 tarihinden itibaren kaldırılmıştır⁶.

1702 sayılı ve 10.6.1930 tarihli “İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun”un 4. maddesinde öğretmenlerin staj işlemleri şöyle düzenlenmiştir:

“Madde 4. İlk vazifeye stajyer olarak başlanır. Staj senesi sonunda ehliyet ve tedris kabiliyeti talim sicili ve teftiş raporu ile sabit olan stajyerler muallim ünvanını alırlar. Meslekte kıdem, muallim ünvanı alındığı tarihten hesap edilir. Muallim ünvanı alınmadıkça terfi edilemez ve iki sene zarfında muallim ünvanını almayan stajyerlerin vazifelerine nihayet verilir.”⁷.

439 sayılı yasanın 7. maddesinde de orta öğrenimini tamamlayan ancak yüksek öğretime devam edemeyenlere de öğretmenlik hakkı verilmektedir. Buna göre, ilgili adaylar branşlarında sınava alınır, başarılı olanlar “Öğretmen Yardımcısı” olurlar. Daha sonra, ilgili yasanın 6. maddesine göre öğretmen ünvanını alabilmektedirler⁸.

Ancak bu yasada, resim, el-ışleri, beden-egitimi v.s. gibi derslerin öğretmenlerinin atanmasında, adayların ilgili branşlarda yüksek öğrenim görmüş olmaları şart koşulmuştur⁹.

Öğretmenliği meslek olarak belirleyen bu yasada, öğretmenler, sabit (devamlı) ve mevkut (belli zamanlarda çalışan) olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Bu ayrım 439 sayılı yasanın 10. maddesinde şöyle belirlenmiştir:

“Madde 10. Muallimler vazife itibariyle sabit ve mevkut olarak iki kısma ayrılmıştır. Merteb sınıf derslerini deruhte eden muallimler sabit kısımdandır. Bir mektebe haftada yedi saatten fazla ders okutmak vazifesiyle mükellef olmayanlar mevkut muallimler sınıfını teşkil ederler¹⁰.

6. M. Vek. Yay: Maarifle İlgili Kanunlar, İstanbul 1940, s. 46, 55.

7. M. Vek. Yay: a.g.e., s. 46.

8. Millî Eğitim Vek. yay.: Millî Eğitimle İlgili Kanunlar, Ankara 1953, s. 148.

9. Millî Eğitim Vek. Yay: a.g.e., s. 148.

10. Faik Reşid: a.g.e., s. 43,

Devamlı öğretmenler, Millî Eğitim Bakanlığı'nca verilen eğitim ve öğretim hizmetlerinin dışında resmi veya özel hiçbir işte çalışmamaktadır. Mevcut öğretmenler ise, bu kuralın dışındadır. Günümüzde buna benzer bir ayırım "Yüksek Öğretim Yasası"yla Öğretim Üyeleri arasında yapılmaya başlanmıştır.

Öğretmenlerin sabit ve mevcut olarak ikiye ayıran bu ilgili yasanın maddesi, 1702 sayılı yasaya uygun olmadığı gerekcesiyle kaldırılmıştır¹¹.

439 sayılı yasada, öğretmenlerin törenlerde, davetlerde Devlet dairelerinin daire müdürleri ile eşit hak ve selahiyette olacağı belirtilmiştir¹².

Diğer bir maddede ise, öğretmenlerin ve öğretmenlikten emekli olanlarının çocuklarından, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda gündüz ücreti alınmayacağı hükmü vardır. Bu hüküm, 3.5.1926 tarihinde yürürlüğe giren 822 sayılı yasanın 1. maddesi :*Lise ve Orta mektepler talebesinden nehâri ücreti alınmayacaktır;* ile özelliğini yitirmiştir. Ayrıca, öğretmen çocukları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı yatılı okullara öncelikli ve parasız olarak kabul edilmeleri de ilgili maddede belirtilmektedir.

21. madde ile de, tatil zamanlarında eğitim ve öğretimde ilgili incelemelerde bulunmak üzere yabancı ülkelere gitmek isteyen öğretmenlere beş yılda bir olmak üzere gerekli izin ve masraflarının karşılanacağı belirtilmiştir. Bu madde 1943 yılına kadar yürürlükte kaldıktan sonra, 13.9.1943 tarihli ve 4489 sayılı "*Yabancı Memleketlere Gönderilecek Memurlar*" hakkındaki yasayla yeniden düzenlenmiştir.

Öğretmenlik, Cumhuriyet'in ilk yıllarında 13 Mart 1924 tarih ve 439 sayılı yasayla bir meslek haline getirilmiş, 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı yasanın 12. maddesinde de "*Maarif Hizmetinde asıl olan muallimlik*dir" hükmü konmuştur¹³. Öğretmenliği meslek haline getiren bu yasada, öğretmenliğe verilen değer ile bugün yasalar karşısında öğretmenliğe verilen değer arasındaki fark oldukça düşündürücüdür.

Öğretmen okullarının sayısının yetersizliği, öğretmen gereksiminin fazla oluşu, dengesiz öğretmen dağılımı sonucunda öğret-

11. Millî Eğitim Vek. yay: a.g.e., s. 148.

12. Millî Eğitim Vek. Yay: a.g.e., s. 149.

13. Millî Eğitim Vek. Yay: a.g.e., s. 6.

menlik “*kapısı açık, girişi kolay bir meslek*”¹⁴ olma özelliğini günümüze kadar koruyagelmıştır. Cumhuriyet tarihimizde, çok değişik kaynaklardan öğretmen teminine gidilmiştir. Öğretmen kaynağı olarak ilkokul mezunlarından, askerliğini çavuş olarak yapanlara kadar inilmiş, öte yandan hangi meslekten olursa olsun bütün emeklilerden, yedek subaylardan belirli koşullarla öğretmen olarak faydalanılmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarından başlayarak, milletvekilleri, üst düzeydeki bürokratlar ek görev olarak öğretmenlik yapmışlardır. Günümüzde de bazı yörelerde, ücretli ders olarak kaymakam ve hakim de dahil olmak üzere asli görevleri öğretmen olmayan, öğretmenlik sertifikaları bulunmayan kişiler derslere girebilmektedirler. Halen “*Hiç bir şey olamazsan öğretmen ol*” düşüncesi geçerliliğini sürdürmektedir.

Öğretim programları, derslerin içeriği v.s. ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın, bu programların uygulayıcısı ve temel taşı olan öğretmenler iyi yetiştirilmezse, sorunlarına ivedi çözüm getirilmezse, yapılan çalışmalar ve çabalar amacına ulaşmaktan uzaktır.

Günümüzde de “Millî Eğitimin temel ögesi olan öğretmenlerle ilgili olarak elbette birçok sorunlar söz konusudur. Sosyal ve ekonomik güvence, saygınlık, atama ve yer değiştirme, kendini daha iyi yetiştirme ve yenileme ... v.b. gibi...”¹⁵ 1980 yılından itibaren bu yöndeki sorunlara iyi niyetle yaklaşılmıştır. 24 Kasım’ın Öğretmenler Günü olarak kabul edilmesi, öğretmenlere eğitim ve öğretim ödeneği, ek gösterge verilmesi vs. Hiç kuşkusuz ki bu yapılanlar geçde kalmamış olsa, öğretmenlik mesleğini onurlandırıcı niteliktedir. Ancak, bu son üç yıl içinde, sporda başarı gösterenlere veya yılın sporcusuna verilen maddi ve manevi ödüllendirme ile bu sporcuların yetişmesinde emeği olan öğretmenlerden, yılın öğretmenine verilenler karşılaştırılırsa büyük bir fark görülecektir. Gerçekte, öğretmenin duyduğu manevi hazzın, hiç bir şekilde maddiyatla ölçülemeyeceği zaman zaman vurgulanmaktadır. Ancak bu manevi hazzı sağlamak için de “*Öğretmenlik Ruhu*”nun verilmesi gereklidir. Malesef bu öğretmenlik ruhu üniversitelerin “Öğretmenlik Sertifika Programları”nda verilememektedir. Bu ruh verilmedikçe maddi yön manevi yönden ağır basacaktır.

14. Akyüz, Yahya: Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki etkileri 1848-1940, Ankara 1978, s. 227.

15. Kavcar, Cahit: “Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli” Yüksek Öğretmen Okulu, *A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1982, 15, Sayı 1, s. 185-214.